

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING XITOIY XALQ RESPUBLIKASI
BILAN IJTIMOYIY-IQTISODIY VA MADANIY XAMRORLIGI (1995-2025-
YILLAR)**

Xudayarova Nigora Yuldashevna

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

1-bosqich tarix mutaxassisligi magistranti

Ilmiy rahbar: Yormatov Faxriddin Joylovovich,

Tarix fanlari nomzodi, dotsent

Anotatsiya

Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasi va Xitoy Xalq Respublikasi o'rtasidagi 1995–2025-yillar davomida shakllangan va rivojlangan ijtimoiy-iqtisodiy hamda madaniy hamkorlikning asosiy yo'nalishlari, strategik loyihalari va ikki tomonlama aloqalarning taraqqiyot bosqichlari chuqur ilmiy tahlil qilinadi. Xususan, savdo, sarmoya, infratuzilma, ta'lim va madaniyat sohalaridagi o'zaro manfaatli aloqalar statistik ma'lumotlar asosida ko'rib chiqiladi. Shanxay Hamkorlik Tashkiloti doirasidagi xavfsizlik hamkorligi va "Bir kamar – bir yo'l" tashabbusi doirasidagi qo'shma loyihalar misolida O'zbekiston-Xitoy munosabatlarining istiqbollari yoritiladi. Maqolada mavjud muammolar va kelajakdagi imkoniyatlar ham tahlil qilinib, o'zaro hamkorlikni chuqurlashtirish bo'yicha takliflar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar

O'zbekiston, Xitoy, ijtimoiy-iqtisodiy hamkorlik, madaniy aloqalar, investitsiyalar, "Bir kamar – bir yo'l", Shanxay Hamkorlik Tashkiloti, savdo, strategik sheriklik, transport-logistika.

Kirish

Mustaqillik yillarida O'zbekiston Respublikasi xalqaro maydonda o'zining mustaqil tashqi siyosatini shakllantirib, turli davlatlar, jumladan, Osiyoning yirik iqtisodiy va siyosiy markazlaridan biri bo'lgan Xitoy Xalq Respublikasi bilan strategik hamkorlikni izchil rivojlantirib bordi. 1995-yildan boshlab ikki mamlakat o'rtasida boshlangan diplomatik aloqalar bugungi kunga kelib ko'plab yo'nalishlarda sarmahsul natijalar berdi. Xususan, savdo-iqtisodiy hamkorlik, sarmoya jalb qilish, ta'lim,

madaniyat va energetika sohalarida o‘zaro manfaatli munosabatlar shakllandi. Ushbu maqolada aynan 30 yillik davr mobaynida (1995–2025) shakllangan O‘zbekiston-Xitoy munosabatlari turli manbalar asosida chuqur ilmiy o‘rganiladi. O‘zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishganidan so‘ng, tashqi siyosatda xalqaro hamkorlikni rivojlantirishga alohida e‘tibor qaratdi. Ushbu yo‘nalishda Xitoy Xalq Respublikasi bilan munosabatlar alohida o‘rin tutadi. 1995-yildan boshlab O‘zbekiston va Xitoy o‘rtasidagi ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy hamkorlik izchil rivojlanib, strategik sheriklik darajasiga yetdi. Bu davr mobaynida ikki davlat o‘rtasida nafaqat savdo-iqtisodiy, balki fan-ta‘lim, madaniyat, transport va energetika sohalarida ham keng ko‘lamli loyihalar amalga oshirildi. Ayniqsa, O‘zbekistonning Markaziy Osiyodagi geosiyosiy va geoiqtisodiy ahamiyati Xitoy uchun muhim omillardan biri bo‘lib xizmat qildi.

1995-yilda O‘zbekiston Prezidenti Islom Karimovning Xitoyga ilk rasmiy tashrifi davomida ikki tomonlama munosabatlarni mustahkamlashga doir bir qator hujjatlar imzolandi. Xususan, o‘zaro hurmat, suverenitet va ichki ishlariga aralashmaslik prinsiplariga asoslangan hamkorlik bosqichi belgilandi. Bu yondashuv ikki davlat o‘rtasidagi munosabatlarning asosiy tamoyiliga aylandi. Shu yillarda Xitoy tomonidan O‘zbekistonga iqtisodiy yordam ko‘rsatila boshlandi, ayniqsa infratuzilmaviy sohalarga investitsiyalar yo‘naltirildi. O‘zbekiston esa, o‘z navbatida, Xitoyning "bitta Xitoy" siyosatini qo‘llab-quvvatladi.

2001-yilda O‘zbekiston Xitoy tashabbusi bilan tashkil etilgan Shanxay Hamkorlik Tashkilotiga a‘zo bo‘ldi. Bu esa ikki davlat o‘rtasidagi munosabatlarning yangi bosqichga ko‘tarilishiga xizmat qildi. Aynan shu bosqichda xavfsizlik, chegaraoldi hududlarda barqarorlik, ekstremizmga qarshi kurashish borasida hamkorlik kuchaydi. 2004-yildan boshlab esa Xitoy bilan savdo hajmi sezilarli darajada o‘sdii. 2010-yilga kelib, Xitoy O‘zbekistonning eng yirik savdo hamkorlaridan biriga aylandi. 2013-yilda Xitoy Prezidenti Si Szinpin tomonidan ilgari surilgan “Bir kamar – bir yo‘l” tashabbusi doirasida O‘zbekiston bilan transport-logistika, energetika, qishloq xo‘jaligi va ishlab chiqarish sohalarida o‘nlab yirik loyihalar amalga oshirildi. Ular orasida Angren-Pop temir yo‘li, Toshkent issiqlik elektr stansiyasining modernizatsiyasi, G‘uzor-Boysun-Qumqo‘rg‘on avtomobil yo‘li kabi infratuzilmaviy obyektlar muhim ahamiyatga ega bo‘ldi.

Ijtimoiy-iqtisodiy hamkorlik doirasida Xitoy kompaniyalari O‘zbekistonda neft-gaz, kimyo, qurilish materiallari, to‘qimachilik va boshqa sanoat tarmoqlarida o‘z faoliyatini kengaytirdi. Masalan, CNPC (China National Petroleum Corporation) O‘zbekiston gaz sektoriga yirik investitsiyalar kiritdi. Shu bilan birga, 2016-yildan boshlab O‘zbekistonda Prezident Shavkat Mirziyoyev rahbarligida olib borilgan

ochiqlik siyosati natijasida Xitoy bilan hamkorlik yangi bosqichga ko'tarildi. Xususan, 2017-yilda ikki davlat o'rtasidagi savdo hajmi 4 milliard AQSh dollaridan oshdi. 2020-yilga kelib esa bu ko'rsatkich 7 milliard dollarga yaqinlashdi. Bugungi kunda Xitoy O'zbekistonning eng yirik tashqi savdo hamkoridir.

Madaniy sohadagi hamkorlik ham alohida e'tiborga loyiq. Xitoyning nufuzli universitetlarida o'zbek talabalarining soni yil sayin oshib bormoqda. Pekin, Sian va boshqa shaharlarda joylashgan universitetlarda yuzlab o'zbek talabalari tahsil olmoqda. Shu bilan birga, Toshkentdagi Konfutsiy instituti Xitoy madaniyati, tili va adabiyotini targ'ib qilishda faoliyat yuritmoqda. 2012-yilda Konfutsiy institutining filiallari Samarqand va Farg'ona shaharlarida ham ochildi. Bu esa, ikki mamlakat o'rtasidagi madaniy aloqalarning kengayishiga xizmat qilmoqda.

Ta'lim sohasida Xitoy grantlari asosida har yili yuzlab o'zbekistonlik talabalar magistratura va doktorantura bosqichlarida tahsil olish imkoniyatiga ega bo'lmoqda. 2018-yildan boshlab Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti va boshqa oliy ta'lim muassasalari Xitoy universitetlari bilan qo'shma dasturlar asosida kadrlar tayyorlashni boshladi. Shuningdek, tarjimonlik, texnika, iqtisodiyot, informatika, tibbiyot sohalarida xitoy tajribasiga asoslangan bilimlar O'zbekistonda keng targ'ib qilinmoqda.

2021-yilda Xitoy va O'zbekiston hukumatlari o'rtasida "2022–2025 yillarda hamkorlikning ustuvor yo'nalishlari" konsepsiyasi tasdiqlandi. Ushbu hujjat asosida savdo-sotiq, investitsiyalar, raqamli texnologiyalar, qishloq xo'jaligi, sog'liqni saqlash va yashil iqtisodiyot sohalarida o'zaro aloqalarni yanada chuqurlashtirish belgilandi. Ayni paytda, ikki mamlakat "yashil rivojlanish" strategiyasi doirasida qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirishga qaratilgan qo'shma loyihalarni amalga oshirmoqda. Masalan, Qashqadaryo va Buxoro viloyatlarida quyosh va shamol elektr stansiyalarini qurish bo'yicha Xitoy kompaniyalari bilan hamkorlik yo'lga qo'yilgan.

Xitoy bilan hamkorlik O'zbekistonning transport-logistika salohiyatini ham oshirmoqda. Toshkent-Andijon-Kashgar yo'nalishidagi temir yo'l loyihasi orqali Markaziy Osiyoni Janubiy Osiyo va Yevropa bilan bog'lovchi yangi tranzit koridor yaratilmoqda. Bu loyiha nafaqat iqtisodiy, balki strategik jihatdan ham muhim ahamiyatga ega. Xitoy-O'zbekiston-Afg'oniston yo'nalishidagi yuk tashish loyihasi ham mintaqaviy integratsiyani chuqurlashtirishda xizmat qilmoqda.

2025-yilga borib O'zbekiston bilan Xitoy o'rtasidagi savdo hajmini 10 milliard AQSh dollariga yetkazish rejalashtirilgan. Xitoyning O'zbekistonga kiritayotgan

investitsiyalari hajmi ham ortmoqda. Shu bilan birga, har ikki mamlakat madaniy diplomatiya vositasida o‘zaro ishonch va do‘stona munosabatlarni mustahkamlashga intilmoqda. Jumladan, 2023-yilda O‘zbekistonda Xitoy madaniyati haftaligi, 2024-yilda esa Pekinda O‘zbekiston madaniyati kunlari o‘tkazildi. Bu tadbirlar ikki xalq o‘rtasidagi madaniy aloqalarni yanada mustahkamladi.

Umuman olganda, 1995-2025 yillar oralig‘ida O‘zbekiston Respublikasi va Xitoy Xalq Respublikasi o‘rtasidagi ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy hamkorlik nafaqat ikki tomonlama aloqalarning mustahkamlanishiga, balki mintaqaviy barqarorlik va taraqqiyotga ham xizmat qildi. Xitoy O‘zbekiston uchun ishonchli iqtisodiy hamkor, strategik sherik va muhim sarmoyador bo‘lib qolmoqda. Shu asosda, kelgusida ham bu hamkorlik izchil va barqaror tarzda davom etishi, yangi strategik yutuqlarga zamin yaratishi kutilmoqda.

Dolzarblik

Bugungi globallashtirish sharoitida O‘zbekistonning mintaqaviy va xalqaro maydondagi barqaror rivojlanishi uchun Xitoy kabi yirik davlatlar bilan barqaror va har tomonlama hamkorlik qilish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, "Bir kamar – bir yo‘l" tashabbusi doirasida Xitoy bilan hamkorlik nafaqat iqtisodiy o‘shni jadallashtiradi, balki transport-logistika infratuzilmasini zamonaviylashtirish, energetika xavfsizligini ta‘minlash va madaniy aloqalarni kuchaytirishda muhim omilga aylanmoqda. Shu bois, ushbu mavzu O‘zbekiston tashqi siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida ilmiy jihatdan tahlil qilinishi dolzarb masala hisoblanadi.

Metodologiya

Ushbu tadqiqotda tarixiy-huquqiy, statistik-analitik, taqqoslovchi va tizimli yondashuv usullari qo‘llanildi. Asosiy manbalar sifatida O‘zbekiston Respublikasi va Xitoy Xalq Respublikasi o‘rtasidagi rasmiy hujjatlar, ikki tomonlama bitimlar, xalqaro tashkilotlar hisobotlari, O‘zbekiston Davlat statistika qo‘mitasi va Xitoy statistik byurosining ma‘lumotlari, shuningdek, ekspert intervyulari va ilmiy maqolalar tahlil qilindi.

Tadqiqot doirasida ikki mamlakat o‘rtasidagi savdo hajmlari, investitsion oqimlar, qo‘shma infratuzilma loyihalari, madaniy va ta‘lim sohasidagi almashinuvlar o‘rganilib, ularning dinamikasi va samaradorlik darajasi baholandi. Shuningdek, "Bir kamar – bir yo‘l" tashabbusi doirasidagi o‘zaro integratsiya jarayonlari o‘rganildi.

Tahlil va Muhokama

1. Iqtisodiy hamkorlik

1995-yildan boshlab O‘zbekiston-Xitoy iqtisodiy aloqalari izchil rivojlandi. 2010-yilga kelib Xitoy O‘zbekistonning asosiy savdo sheriklaridan biriga aylandi. 2020-yilda o‘zaro tovar ayirboshlash hajmi 7,6 milliard AQSH dollarini tashkil etdi, bu ko‘rsatkich 2024-yil oxiriga kelib 10 milliard dollardan oshdi. Xitoy asosan sanoat uskunalari, elektronika, to‘qimachilik mahsulotlari eksport qilmoqda, O‘zbekiston esa Xitoyga paxta, gaz, metallar va qishloq xo‘jaligi mahsulotlari eksport qilmoqda.

2. Investitsiyalar va infratuzilma

Xitoy kompaniyalari O‘zbekistonda yirik investitsiya loyihalarini amalga oshirib kelmoqda. Xususan, Angren, Jizzax va Sirdaryo viloyatlarida tashkil etilgan sanoat zonalari Xitoy sarmoyasi hisobiga rivojlandi. “China National Petroleum Corporation” (CNPC) O‘zbekiston gaz infratuzilmasida faol ishtirok etmoqda. Samarqand va Buxoro aeroportlarini modernizatsiya qilish loyihalarida ham Xitoy kompaniyalari ishtirok etmoqda.

3. “Bir kamar – bir yo‘l” tashabbusi doirasidagi hamkorlik

O‘zbekiston 2013-yildan beri bu tashabbusning faol ishtirokchisiga aylandi. Transport-logistika infratuzilmasini rivojlantirish, xususan, Xitoy–Qirg‘iziston–O‘zbekiston temir yo‘li loyihasi regional integratsiya jarayonlarini jadallashtirmoqda. Bu loyiha Yevroosiyo qit‘asida Sharq-G‘arb yo‘nalishidagi eng qisqa yo‘nalishlardan biri bo‘lib, savdo oqimlarini soddalashtiradi.

4. Madaniy va ta’limiy hamkorlik

Xitoydagi Confucius institutlari va Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti qoshidagi xitoyshunoslik yo‘nalishlari madaniy almashuvga xizmat qilmoqda. Har yili yuzlab o‘zbekistonlik talabalar Xitoy universitetlarida grant asosida tahsil olishmoqda. 2023-yil holatiga ko‘ra, 5 mingdan ortiq o‘zbekistonlik talabalar Xitoy oliy ta’lim muassasalarida o‘qimoqda. Shu bilan birga, o‘zbek tilida nashr etilgan asarlar xitoy tiliga tarjima qilinib, ikki xalqning madaniy yaqinlashuviga hissa qo‘shmoqda.

5. Xavfsizlik va geosiyosiy hamkorlik

Shanxay Hamkorlik Tashkiloti (SHT) doirasidagi hamkorlik doimiy asosda rivojlanmoqda. Terrorizm, ekstremizm va separatizmga qarshi kurash bo'yicha har yili o'tkaziladigan qo'shma mashg'ulotlar ikki davlat o'rtasidagi xavfsizlik sohasidagi ishonchni kuchaytirmoqda.

Natijalar

Tadqiqot natijalariga ko'ra, O'zbekiston va Xitoy o'rtasidagi hamkorlik 1995–2025-yillar oralig'ida izchil rivojlanib, strategik sheriklik bosqichiga yetdi. O'zaro savdo hajmining keskin ortishi, qo'shma infratuzilma va energetika loyihalarining muvaffaqiyati, ta'lim va madaniyat sohalaridagi integratsiya jarayonlari hamda global tashabbuslarda birgalikdagi ishtirok bu aloqalarning chuqurligidan dalolat beradi. Shuningdek, O'zbekistonning iqtisodiy taraqqiyotida Xitoy sarmoyasining ulushi sezilarli darajada ortib bormoqda.

Xulosa va Tavsiyalar

O'zbekiston va Xitoy o'rtasidagi ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy hamkorlik so'nggi 30 yillikda mustahkam asosga ega bo'lib, kelgusi yillarda yanada chuqurlashishi kutilmoqda. Bu jarayonda O'zbekiston quyidagi yo'nalishlarga alohida e'tibor qaratishi lozim:

1. **Transport-logistika loyihalarini tezlashtirish**, xususan, Xitoy–Qirg'iziston–O'zbekiston temir yo'li qurilishini yakunlash;
2. **O'zbekistonda yuqori texnologiyalar sohasiga yo'naltirilgan investitsiyalarni jalb qilish;**
3. **Madaniy diplomatiyani faollashtirish**, ayniqsa, o'zbek tilidagi kontentni Xitoyda keng targ'ib qilish;
4. **Ta'lim sohasida qo'shma dasturlar sonini ko'paytirish**, ikki tomonlama stipendiyalarni kengaytirish;
5. **Atrof-muhit muhofazasi va yashil energiya sohasida hamkorlikni yo'lga qo'yish.**

Yakuniy natija sifatida aytish mumkinki, O'zbekiston-Xitoy strategik sherikligi XXI asrda mintaqaviy barqarorlik va taraqqiyotning muhim tayanchi bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti rasmiy veb-sayti. www.president.uz
2. O‘zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi rasmiy sayti. www.mfa.uz
3. Xitoy Xalq Respublikasining O‘zbekistondagi elchixonasi. <https://uz.china-embassy.gov.cn>
4. Davlat statistika qo‘mitasi (2023). “O‘zbekiston Respublikasi tashqi savdo aylanmasi statistik ko‘rsatkichlari”. www.stat.uz
5. China Statistical Yearbook (2023). National Bureau of Statistics of China. www.stats.gov.cn
6. “O‘zbekiston va Xitoy o‘rtasidagi strategik sheriklik: istiqbollar va muammolar” – T. Nazarov, Geosiyosat jurnali, 2021, №3.
7. ““Bir kamar – bir yo‘l” tashabbusida O‘zbekistonning ishtiroki” – I. G‘ulomov, Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, 2020, №6.
8. B. Karimov, “O‘zbekiston tashqi siyosatida Osiyo mamlakatlari bilan hamkorlikning o‘rni”, Toshkent, 2019.
9. World Bank (2022). “China and Central Asia: Economic Integration and Cooperation Outlook”. www.worldbank.org
10. Shanghai hamkorlik tashkiloti (SCO) rasmiy sayti. www.sectesco.org
11. Mamatqulov N. (2022). “O‘zbekiston-Xitoy madaniy aloqalari: tarix va zamonaviy bosqich”, Sharqshunoslik ilmiy jurnali, №2.
12. The Diplomat (2023). “China’s Economic Presence in Central Asia: A Strategic Overview”. www.thediplomat.com
13. CNPC O‘zbekiston rasmiy sayti – www.cnpc.com.cn/uzbekistan
14. Xitoy Xalq Universiteti nashrlari – “China’s Foreign Policy with Central Asia”, Beijing, 2021.
15. UNDP Uzbekistan (2023). “China’s Investment Impact on Uzbekistan’s Infrastructure Development”. www.uz.undp.org

